

A SZAKIRODALMI DOKUMENTÁCIÓ HELYZETE A FELSZABADULÁS ELŐTT ÉS ÓTA MAGYARORSZÁGON

Polzovics Iván

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

1. BEVEZETÉS

A szakirodalom alapján nyújtott tudományos tájékoztatás hazai helyzetében a felszabadulásnak és az annak nyomán rövidesen kiépülő szocialista tervgazdálkodásnak határkő szerepe van. Ha sommás ítélettel érjük be, kétségtelenül helyes lehet az a megállapítás, hogy szakirodalmi tudományos tájékoztatás Magyarországon csak a felszabadulás nyomán, közelebbről a szocialista tervgazdálkodásra áttéréssel egyidejűleg valósult meg, azaz csak mintegy negyedszázados multra tekinthet vissza.

Ilyenképpen a címben jelzett vizsgálódás leszűkülne a hazai szakirodalmi dokumentáció negyedszázados fejlődésének elemzésére, minthogy a szocialista fordulatot megelőzően nem is lenne mit vizsgálni. Ugy vélem azonban, hogy a felszabadulás után e területen elért eredmények értékéből semmit nem von le, sőt azok hatását élesebb megvilágításba helyezi, ha - csak a legfőbb megnyilvánulásokra terjedően - áttekintjük azokat a kezdeményezéseket és részeredményeket, amelyek e téren évtizedekkel ezelőtt létrejöttek, és a további fejlődésre nyilvánvalóan bizonyos hatással is voltak.

Teljes elemzésünk - mind a multra, mind a jelenre nézve - történeti jellegű és módszerű, a fejlődés indítékait, irányait, céljait igyekszik megvilágítani, nem pedig egyszerűen az 1945. és 1975. évi helyzet metszetét egymással szembeállítani. Minthogy pedig a történeti fejlődést vizsgáljuk egy olyan nemzetközi területen, mint a szakirodalmi dokumentáció - amely állandóan figyeli a nemzetközi fejlődést és vesz át tapasztalatokat abból saját területére is -, célszerűnek látszott megalapozásként egy olyan rövid nyitó fejezet beiktatása, amely a nemzetközi fejlődést és jellemző korszakait mutatja be. Ebből világosan kitűnik az is, hogy a mult fejlődési korszakaiban ilyen mértékű volt elmaradásunk, mit hoztunk be az elmúlt három évti-

zedben és milyen további célok és feladatok állnak előttünk a nemzetközi fejlődés ma érvényesülő korszakában. Ezek a bevezető rövid fejtegetések tehát utmutatásokat és mércéket adnak mindenkori helyzetünk megítéléséhez a szakirodalmi dokumentáció és információ területén.

2. UTMUTATÁSOK A FEJLŐDÉSRE A DOKUMENTÁCIÓ VILÁGMÉRETŰ ALAKULÁSÁBÓL

A szakirodalmi dokumentáció előzményei a világon több mint háromszáz év távlatába vesznek, amikor a merkantilista iparfejlesztési gazdaságpolitika követelményeinek kielégítésére a tudomány és technika összefüggéseit felismerő nagy francia államférfi, Jean Baptiste COLBERT az első információs /referáló/ folyóiratot, a Le Journal des Scavans kiadását kezdeményezte és megvalósította.* Ebből a szakirodalmi információs folyóirattípusból fejlődött ki néhány évtized múlva a tudományos folyóirat típusa is, nem pedig fordítva, ahogy a történeti előzmények lényegét nem kellően ismerő tudomány- és sajtótörténészek szerte a világon még ma is hirdetik és tanítják.

Ez első dokumentációs folyóirat nyomán tucatjával jöttek létre az akkori fejlettebb európai országokban információs folyóiratok, mégpedig mind referáló jelleggel, mind teljes tartalmi ismertetéseket közlő /ma úgy mondanánk: tömörítvényes/ formában. A XIX. századtól kezdve a fejlődés csak annyiban vett új irányt, hogy a kiterjedő és szakosodó elsődleges szakirodalomra tekintettel az információs folyóiratok is szakosodni kezdenek. A szakirányu fejlődés a legerősebb az orvostudományok körében, itt jelenik meg 1830-ban a széles körben terjedő Pharmaceutisches Zentralblatt elnevezésű referáló folyóirat. /Ezért tekintik általában még ma is - bár kétségtelenül alaptalanul - az első referáló folyóiratnak és a szakirodalmi dokumentáció nyitányának./

A fejlődést a XIX. század végétől új elemek gazdagítják: a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet /a későbbi Nemzetközi Dokumentációs Szövetség, a FID/ megalakulása és az információk feldolgozásában a tizedes osztályozás alkalmazása, majd századunk elejétől kezdve a FID szervező munkája révén dokumentációs szervek fokozatos létesülése számos országban.

A második világháború nyomán újabb fejlődési szakasz nyílik meg szerte a világon: nagy információs intézmények létesülése /a CNRS dokumentációs szervezete Franciaországban, a VINITI a Szovjetunióban, központi és ágazati információs szervek az európai szocialista orszá-

* Vö. POLZOVICS Iván: Adatok és felismerések a szakirodalmi dokumentáció történetének kezdetéhez. = Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ: Évkönyv - 1962. Budapest, 1963. p.232-291.

gokban stb./ és hatalmas, nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi használatra szánt referáló kiadványok kiépülése /a Bulletin Analytique, ill. Signalétique, Referativnij Zsurnal/.

Végül a 60-as évek derekától kezdve további törekvések gazdagítják a világszerte erősen fejlődött információs tevékenységet: számítógépi alkalmazások kísérletezése, ill. bevezetése és nemzetközi együttműködésre törekvés /UNISIST-program, INIS nemzetközi referáló szolgálat megvalósítása, NTMIR, azaz nemzetközi tudományos-műszaki információs rendszer a KGST-országokban/.

Mindezekhez képest a szakirodalmi dokumentáció és információ világméretű fejlődésének fő korszakai a következők:

1. Információs folyóiratok kialakulása és elterjedése, 1665-1800.
2. Referáló folyóiratok szakosodása 1800/1830/-1895.
3. Nemzetközi Dokumentációs Szövetség létrejötte és propagatív munkája nyomán a szakirodalmi dokumentáció fejlődése egyes országokban, 1895-1940.
4. Nagy nemzeti dokumentációs szervezetek kiépülése, 1940-1965.
5. Számítógépesítés és nemzetközi együttműködés megindulása 1965-.

A nemzetközi fejlődés fenti korszakai utmutatásul szolgálhatnak a hazai fejlődés eredményeinek szinoptikus értékeléséhez.

3. ELŐZMÉNYEK A SZAKIRODALMI DOKUMENTÁCIÓ HAZAI TÖRTÉNETÉBEN

3.1 Történeti előzmények hazánkban a legelső korszakban

A külföldi fejlődés másfél százados 1.korszakának hazai meglepő eredménye egy szakmai információs szervezet /bár csak átmeneti/ létrejötte. Az 1786-ban Selmezbányán /ill. közelében: Szklén/ megalakult Bányaművelési Társaság /Societät der Bergbaukunde/* azt a célt tűzte ki, hogy "mindent, ami a legtágabb értelemben a bányászat fejlesztésére szolgál, összegyűjtse és a tagokkal a bányászat javára közölje, hogy azok a maguk vidékein az emberiség és ama országok hasz-

* KOCH, M.: Die Societät der Bergbaukunde, eine internationale Dokumentationsstelle für den Bergbau vor 175 Jahren. = Glückauf, 102.k. 3.sz. 1966.febr.2. p.107-108.

nára, ahol alkalmazhatók, felhasználhassák". A társaság tagjai és munkatársai nemcsak Magyarországból, hanem pl. Poroszországból, Svédországból, Oroszországból toborzódtak. Tiszteletbeli tagjai sorában találjuk természettudományi érdeklődése és kutatásai alapján GOETHE-t is. A társaság a szakirodalmi dokumentáció mindkét alapfunkcióját: a szakirodalmi adatok gyűjtését - feldolgozását - közvetítését és megkeresésre kérdésekre az irodalom alapján kutatási munka végzését is vállalta. Az előbbi feladatkörben 1789-ben és 1790-ben a gyűjtött források feldolgozását adta közre.*

A kezdeményezés - sajnos - nem volt hosszú életű. Nyilvánvalóan a nemzetközi jellegű magán tudósszervezet külföldi tagjait nem volt mód annak idején úgy működésben tartani, hogy folyamatos közléseik tartósan fenntarthatták volna a társaság életképességét. 1790 utánról így már nincs róla adatunk. De a kezdeményezés így is méltónak bizonyult arra, hogy a külföldi bányászati közvélemény a társaságot a bányászatnak a világon az első információs központjaként tartsa nyilván.

3.2 Orvostudományi tájékoztatás a fejlődés 2. és 3. szakaszában

Az orvostudományi tudományos tájékoztatás külföldön tapasztalt akkori első helyezetségének hazai visszhangja a magyar orvosi gyakorlat részére a XIX. század derekán megindult, és ebben a formájában napjainkig is fenntartott szakirodalmi tájékoztatás a szakfolyóiratokban. Az 1857-ben alapított és napjainkig is kiadott Orvosi Hetilap /alcíme szerint: Honi és külföldi gyógyászat és kórbuvarlat közlönye/ céljai között a második helyen szerepel a külföldi és hazai orvostudományi eredmények megismertetése a szakirodalom alapján.** A kitűzött célt előbb csak nyomokban tudja szolgálni, 1860-tól azonban "elérkezettnek véli az időt, hogy feladatának másik céljának kiviteléhez rendszeresen fogjon, s hasábjain a külföldi lap- és könyvirodalmat is minél alaposabban ismertesse meg, s kivált azon ügyfeleket, kik mindennemű és nyelvű lapot nem tarthatnak, az egyetemes orvosi tudomány állásáról folyton tudósítsa".***

Ehhez a külföldi irodalmat figyelemmel kíséző, értéke szerint válogató és referáló gárdát szervez olyan szakemberekből, mint pl. BÓKAI János, LUMNICZER Sándor, SEMMELWEIS Ignác, WAGNER János /egyet. tanár, az Orvosegylet elnöke/ stb. Ezek valóban meg tudják oldani a folyamatos tudományos tájékoztatásnak azt az alapvető feladatát, hogy

* BORN-TREBWA: Bergbaukunde, Bd. 1-2. Leipzig, 1789-1790.

** ... "figyelmeztetni ügyfeleinket a tudományos orvosi világ tanulmányaira és fölfedezéseire". Orvosi Hetilap, 1857. 1.sz. jun.4. p.3.

*** Orvosi Hetilap, 1960. 1.sz. p.2-3.

nem mindent, hanem csak lényeges eredményeket és fejlődési irányokat közvetítsen, éspedig a lényegre rámutató módon /non multa, sed multum/. A válogató és feldolgozó munka ilyen szervezésével ebben a gyakorlati irányu, egyetemes orvosi szaklapban néhány évi felfutás nyomán évente 70-80 válogatott szakkönyvről és 250-300 folyóiratközleményről jelenik meg a külön e célra nyitott Irodalomszemle rovatban I. Könyvismertetések és II. Lapszemle alcimeken /1898-tól/ beható ismertetés /recenzió, ill. informatív referátum/.

Az Orvosi Hetilap szakirodalom-rovata által felkeltett, de ezáltal mint mellékfunkció által nagyobb mértékben ki nem elégíthető érdeklődés vezetett már 1886-ban külön orvosi referáló folyóirat kiadására. Ez a hetilap: az Orvosi Heti Szemle már csak a külföldi szakirodalom, döntően a folyóirat-irodalom közleményeinek ismertetéseit közölte, a gyakorló orvosok számára készült válogatással.* Egy-egy számban az első évben átlag mintegy 40 referátum, a századforduló körül kb. 45 referátum került közreadásra, azaz évente mintegy 2300 tétel a folyóiratszemlében, és számonként 2-3, azaz évente 120-130 tétel könyvismertetés. A referátumok informatív jellegűek, 25-50 sor terjedelműek voltak, és így a gyakorló orvosok részére eligazító tájékoztatást adtak. A referáló folyóirat több mint harminc évig teljesítette hivatását, 1919-ben szűnt meg.

Az első világháborút követő időben sem szűnt meg az orvosi szakfolyóiratok érdeklődése a szakirodalmi tájékoztatás iránt. Csak példálózva emlitünk közülük néhányat, amelyek nemcsak könyvismertetések, hanem folyóiratszemlék közreadását is rendszeres lényeges feladatuknak tartották. Ilyenek: az Urológiai és Venerológiai Szemle, a Magyar Urológia, a Magyar Stomatológiai Szemle, az Orvostudományi Szemle, a Bőrgyógyászat. E folyóiratok többsége a 30-as évek végén, ill. a 40-es évek elején megszűnt.**

Az orvostudományi dokumentáció területén kiemelését kíván a 30-as évek végén - nyilván az 1919-ben megszűnt referáló folyóirat pótlására - öt éven át /1934-38/ kiadott Orvosi Praxis. Ez a referáló folyóirat azzal az akkor újszerű technikai kialakítással készült, hogy a referátumok a folyóiratból kiemelve, gyűjtőborítékban voltak tárolhatók, s így házi felhasználásban irodalomkutatásra is rendelkez-

* Az 1886 októberében megjelent mutatószámában közölt előfizetési felhívás pontosan jellemzi a folyóiratot és célját: "Lapunk a szó szoros értelmében vett Szemle, rövid, velős kivonatok, melyekben az eredeti cikkeknek csupán a lényege talált helyet, megfosztva minden fölöslegtől, tekintettel azon körülményre, hogy a gyakorló orvosnak sem ideje, sem kedve a többnyire hosszadalmas cikkek magvát böngészni, igényelheti azonban, hogy bárhol produkált is az orvostudomány valami hasznosat, arról ő gyorsan és hiven értesüljön."

** Vö. BATÁRI Gy.: Régi magyar orvosi folyóiratok III. /1919-1944/. = Az Orvosi Könyvtáros, 1968. 3.sz. p.159-173.

zésre álltak /ezt a folyóirat alcíme is kifejezésre juttatta: Referáló kartoték-szaklap/.

Döntően másodlagos információterjesztésre vállalkozott a szintén a gyakorló orvosok igényeire tekintő /1924 és 1938 között kiadott/ Therapia c. információs folyóirat is, amely számottevő lapszemle-rovat mellett összefoglaló szemlékben foglalta össze a gyógyítási gyakorlat jelentősebb vagy időszerű kérdéseinek mindenkori állását, lényegileg a külföldi és hazai szakirodalom nyomán.

Végül megemlítést érdemel a Monatsschrift Ungarischer Mediziner c. általános orvosi folyóirat is /1927-1938/, amely elsődleges közlemények mellett német nyelven rendszeresen lapszemlét és könyvismertetésekkel közölt a magyar orvosi szakirodalomról a külföld részére.

3.3 Mezőgazdasági dokumentáció a nemzetközi fejlődés 2.-3. korszakában

A mező- és erdőgazdaság külföldi szakirodalmának referáló feldolgozása iránti igények - nem akkora mértékben ugyan, mint az orvostudományban - már a múlt század vége óta itt is jelentkeznek.* A faklyagyújtást az 1862-ben indult Erdészeti Lapok végezte, amely 1881-ben nyitott Lapszemle rovatában néhány külföldi szakfolyóirat válogatott közleményeiről ad közre tartalmi ismertetéseket. A századfordulótól e tevékenysége azonban fokozatosan csökken, és 1915-ben meg is szűnik, ill. két évtizeden át szünetel. 1936-ban újítják fel a folyóirat Külföldi Lapszemle című rovatában, amely széles körű érdeklődést vált ki olyannyira, hogy pl. az 1939. évi évfolyamban már majdnem 400 referátum kerül közreadásra. A referáló szemle csökkenő terjedelemben a háború alatt is megjelenik, de 1944 szeptemberében megszűnt.

Az 1928-ban indult Mezőgazdasági Kutatások c. szakfolyóiratnak is volt Referáló szemle rovata, nem túl bőséges, folyóiratcikkek mellett könyvekre is kiterjedt, és egy teljes évfolyamban nem érte el a 200 tételt. Maga a folyóirat 1943-ban megszűnt.

Ezekén kívül két további olyan kezdeményezés ismeretes, amely már átmenetet jelent a sajátképpeni referálólapok tipusa felé. Az egyik az 1932-ben megindított Kísérletügyi Közlemények referáló melléklete, a következő terjedelmes címmel: Szemle, a bel- és külföldi folyóiratokban és könyvekben, önálló művekben megjelent mezőgazdasági érdekű újabb kutatások és kísérletek eredményéről. A Szemle egy-egy évfolyamában mintegy 150 külföldi és 20 magyar szakfolyóiratból és egyéb forrásokból 400-500 referátumot közölt 10-15 soros, de gyak-

* Vö. GÁSZÁNÉ, BÁLINT Julia: A mezőgazdasági dokumentáció történetének rövid áttekintése. = 15 év a mezőgazdaság szolgálatában. Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ Közleményei, 7.sz. Budapest, 1964. p.143-145.

ran ennél bővebb terjedelemben is. Külön figyelmet érdemel a Figyelő c. rovat, amely egy-egy szakkérdés összefoglaló ismertetését közölte a legújabb szakirodalom adatai alapján, és ezzel a szakirodalmi információ egyik magasabb rendű feldolgozó típusát vezette be a mezőgazdasági dokumentáció gyakorlatába.* A Szemle terjedelme a második világháború folyamán egyre csökkent, és 1944-ben meg is szűnt.

Ugyanilyen sorsra került a redőnyzárás előtt, 1943-ben a M.kir. Kertészeti Akadémia szerkesztésében kiadott önálló referáló folyóirat: a Kertészeti Irodalmi Tájékoztató. A hazai és külföldi kertészeti irodalom szemléje. Kéthavonként, négy nyomtatott iv terjedelemben jelent meg, az 1. évfolyamban folyóiratcikkekről, disszertációkról és könyvekről készült 381 bő referátummal. A 2. és utolsó évfolyam már csonka maradt, az 5. számmal 1944 őszén megszűnt.

3.4 Műszaki irodalmi dokumentáció a nemzetközi fejlődés 2.-3. szakaszában

3.4.1 Szakfolyóiratok

A mai helyzettől sajátosan eltérő módon a műszaki tudományos tájékoztatás hazai kialakulása az orvostudományi tájékoztatás meglepő kezdeti fejlettségétől messzemenően elmaradt. A múlt század utolsó harmadában megindult és eredményes iparfejlesztés nem járt azzal a felismeréssel, hogy a technika újdonságait célszerű rendszeresen megismertetni a műszaki gyakorlat szakembereivel. A század utolsó évtizedeiben meginduló magyar műszaki folyóiratokban annak nevezhető külföldi referáló rovatot nem találunk, még kevésbé jutott el a fejlődés odáig, hogy - mint az orvostudományban - önálló referáló folyóirat induljon. A legrégebb általános magyar műszaki folyóiratban: A Magyar Mérnök-Egyesület Közlönyében /1867/ csak elvétve közölnek könyvismertetéseket, az 1879-ben indult Technológiai Lapok pedig számonként egy-két könyvismertetés mellett 2-5 külföldi szabadalmi leírást ismertet. A folyóirat társlapja, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet /heti/ Értesítője /1892/ csak valamennyivel nyújt többet: Szemle rovatában számonként néhány válogatott külföldi folyóiratcikkről közöl rövid tartalmi ismertetést.

Ez a kezdeti érdektelenség lényegesen nem javul századunk első évtizedeiben sem. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye a 20-30-as években a könyvismertetések mellett igen sovány szemle-rovatot

* Vö. KISS Ferenc: Adalék a magyar szakirodalmi dokumentáció történetéhez. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 11.k. 8.sz. 1964. p.669-673., közelebbről p.671.

nyit külföldi folyóiratcikkek ismertetésére. Valamivel bővebb könyv-, folyóiratcikk- és szabadalmi ismertetésekkel találkozunk a szakirodalmi tájékoztatás iránt még a legnagyobb érdeklődést tanúsító Bányászati és Kohászati Lapokban. Ez információs közlések mennyisége és színvonala sem éri el azonban a korabeli orvostudományi szakfolyóiratokban közreadott szakirodalmi információk mennyiségét és minőségét.

Ilyen körülmények között igen jelentősnek kell tekinteni azt a fejlődést, amely a 20-as évek végétől kezdve a vállalati belső szakirodalmi tájékoztatás terén néhány helyen megvalósult.

3.42 Közüzemi házi referáló folyóiratok kiadása

A 20-as évek végétől egyes budapesti közüzemekben és egyéb állami intézményben sokszorosított vagy nyomtatott házi referáló folyóiratok jelentek meg, és kerültek terjesztésre az üzem dolgozói és esetleg az üzemek munkájában érdekelt egyéb intézmények részére. Ilyenek voltak a Budapest Székesfőváros Gázművek Lapszemléje /1928-1942, kb. évi 1500 referátummal/, a Földművelésügyi Minisztérium vízügyi műszaki csoportja által szerkesztett Lapszemle a bel- és külföldi folyóiratokban megjelent vízügyi vonatkozású közleményekről /1931-1941, mintegy évi 1200 referátummal/, a Budapest Székesfőváros Vízműveinek Lapszemléje /1936-1943, kb. évi 500 referátummal/ és szintén a főváros építészeti apparátusában kiadott Építészeti Lapszemle /1939-1944, mintegy évi 1200 referátummal/. Mind a négy házi referáló kiadvány céljaként jellemzőnek tekinthetjük a Vízművek lapszemléjében az akkori vezérigazgató beköszöntőjének azt a véleményét, hogy az irodalom feldolgozása a munkatársak által a résztvevők szakmai fejlődését is szolgálja, a kollektív munka eredményei pedig a lapszemle útján mindenkit tájékoztatnak a legújabb fejlődésről.*

3.43 Törekvések ipari dokumentációs központ szervezésére

A műszaki irodalom információinak szélesebb hatókörű közvetítése - mint láttuk - mindeddig nem valósult meg. Az erre irányuló igény

* A lapszemle célja az, hogy "enyhe kényszert alkalmazzon abban a tekintetben és egyuttal megadja a lehetőséget is arra, hogy az üzemnek a személyzete állandóan és intenzíven foglalkozzék a vonatkozó szakirodalommal és azt feldolgozza, munkásságáról a lapszemlében elszámoljon. A lapszemlében közreadott rövid ismertetések megkönnyítik az áttekintést az aktuális kérdésekről. Mert az egész irodalmat napi munkája mellett mindenki külön-külön és teljesen fel nem dolgozhatja. Többen összeállva már könnyen megtehetik azt".
Vö. KISS Ferenc: i. m. p. 672.

azonban a 30-as évek végétől kezdve már éreztetni kezdte hatását, és ennek nyomására közvetlenül a második világháborút megelőzően már bizonyos törekvések megmutatkoznak. Ezekre kétségtelenül befolyással volt a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség /FID/ megelénkülő propagatív munkája, amely kiterjeszteni kívánta tagjai körét, ehhez azonban természetesen szüksége volt új un. nemzeti tagokra, amelyek egy egész ország szakirodalmi dokumentációjának ügyét képviselik. Emellett a műszaki irodalmi dokumentáció és a FID lelkes hazai apostolt talált KÁPLÁNY Géza, a Technológiai Könyvtár főkönyvtárosának személyében. KÁPLÁNY Géza részt vett az 1937. évi párizsi, majd a FID 1938. évi oxfordi és 1939. évi zürichi kongresszusán, a dokumentáció jelentőségéről, hivatásáról és magyarországi bevezetésének előnyeiről több előadást tartott, ill. tanulmányt tett közzé.* Propagatív munkája eredményeképpen a Magyar Racionalizálási Bizottság támogatásával 1938.május 20-án a GYOSZ üléstermében megalakult a Magyar Ipari Dokumentáció Előkészítő Bizottsága, amely mindjárt az alakuló ülésén programot dolgozott ki. Eszerint a bizottság célja a hazai gyár- és kézműipar műszaki, technológiai és ipargazdasági tájékozódásának biztosítására egy országos jellegű szakirodalmi adat- és forráskutató, azaz ipari dokumentációs központ felállítása. A tervezett központ a Technológiai Könyvtár keretében, de egyúttal mint a Magyar Racionalizálási Bizottság szerve működne, egyúttműködne az ipari dokumentáció kiépítése tekintetében számba jövő intézeti és üzemi szakkönyvtárakkal, nemzetközi kapcsolatait pedig a FID-del és a külföldi dokumentációs központokkal való érintkezés útján fejleszteni ki. A lelkesen indult magyar mozgalomnak eszmei támogatást adott a FID akkori elnöke, Alingh PRINS, aki 1938. június 14-én a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet nagytermében tájékoztató előadást tartott a dokumentáció problémáiról.**

A műszaki dokumentáció szervezése érdekében Magyarországon a második világháború előtt megindult mozgalom sikeres megvalósulását a közbejött világpolitikai és háborus események azonban megghiúsították.

3.5 Gazdasági információs tevékenység a nemzetközi fejlődés harmadik szakaszában

A gazdasági irodalomról való informálás a két világháború között már konkrét, és pedig jelentős eredményeket mutatott fel. Intézet alakult gazdasági és konjunkturális kérdések rendszeres vizsgálatára és

* Ipari dokumentáció. A Magyar Racionalizálási Bizottság Kiadványai 10.sz. Bp. 1938. 26 p. A dokumentáció problémái. Klny. a Műszaki Bibliográfia Közlemények 22.számából, Bp. 1940. 20 p.: A dokumentáció az elektrotechnika szolgálatában. = Elektrotechnika, 1940. jul.; A dokumentáció problémái, különös tekintettel a kémiai tudományok fejlődésére. = Kémikusok Lapja, 1941. 3.sz.; A dokumentáció célja és feladatai. Bp. 1942. 35 p.

** Vö. KÁPLÁNY: A dokumentáció célja és feladatai. Bp. 1942. p.30.

ezzel kapcsolatban a vonatkozó szakirodalom gyűjtésére és feldolgozására, továbbá főleg a gazdaságpolitikai, különösen a pénz- és hitelpolitikai irodalom mintaszerű feldolgozást kapott a Magyar Nemzeti Bank tanulmányi osztályán, s ennek eredményeit színvonalas referáló kiadványban tették közzé.

3.51 Gazdaságkutató Intézet

A 20-as évek végétől /1928/ kezdődően egy szoros értelemben vett gazdaságpolitikai információs intézet kezdte meg működését; az egyesületi formában szervezett Magyar Gazdaságkutató Intézet. A gazdaság- és konjunkturakutatás akkoriban már országosan jelentkező szükségleteinek intézményes kielégítésére alakult. /Az Országos Gazdaságstatisztikai és Konjunkturakutató Bizottság ez igények kielégítésére ezzel egyidőben a Központi Statisztikai Hivatal gondozásában két éven keresztül ugyancsak időszaki kiadványt adott ki negyedévenként, amely azonban a párhuzamos tevékenység elkerülésére 1930. évi évfolyamával megszűnt./ Az intézet feladata kettős volt: rendszeres gazdasági helyzetjelentéseket készíteni és közreadni az egyesület tagjai és pártoló tagjai /bankok, vállalatok, egyéb intézmények/, valamint kormányzervek részére, továbbá "a közvéleménynek és az érdeklődő szakköröknek tájékoztatása", amely utóbbit az intézet megkeresésre konkrét témákra adott adatszolgáltatással és elemző információk nyújtásával látott el. Az első feladatkörben az intézet negyedévenként helyzetjelentéseket adott ki a magyar gazdasági élet különböző szektorairól, köztük az egyes iparágak termelési és értékesítési eredményeire adatokkal, statisztikai táblázatokkal, a fejlődés tényezőinek elemzésével /1929 és 1947 között 54 szám jelent meg/, továbbá egyes aktuális közérdekű gazdasági problémákról önálló füzetekben elemző tanulmányokat is bocsátott közre /1929 és 1948 között 30 füzet hagyta el a sajtót/. A második feladatkörben megkeresésre gépelt példányban csak az érdeklődő részére és díjazás ellenében adatokat szolgáltatott, ill. gazdasági helyzetképet és elemzést készített megadott témákhoz /1-2 oldalas feljegyzés és több ives tanulmány határai között, évente mintegy 100-120 tételt/.

Az intézet munkájának a jellege elsősorban ugyan kutatási és nem dokumentációs természetű volt, mert adatait nem kizárólag szakirodalmi forrásokból merítette. Így a negyedéves helyzetjelentések jellegükben hasonlóak a bankok és kereskedelmi kamarák jelentéseihez, s információs minősítésüket céljuk: a tájékoztatás adja meg. Az elemző-értékelő tanulmányok a tudományos elsődleges monográfiáknak jellemző példái; egyuttal információs kiadványoknak azért tekinthetők, mert a napjainkban jelentkező követelmények információs intézetek munkája iránt ilyen jellegű, lényegileg elsődleges szakirodalomnak minősülő elemző-értékelő tanulmányok szerkesztését is igénylik. Az eseti megkeresések kielégítése az előbbieknél már több dokumentációs elemet mutatott fel. A külföldi és hazai gazdaságpolitikai folyóiratok rendszeres feldolgozását, napi- és hetilapok anyagának témakörök szerinti archiválását követelte meg, azaz folyamatos dokumentációs feltáró és rendszerező munkán alapult. Az archiválási munkához több-

metzteses tárgykör-rendszer kidolgozásával a használt szakirodalmi források teljes anyagának olyan kézbe tartását valósították meg, hogy bármely felmerült kérdésre és bármely ország gazdasági helyzetére a több száz dossziében rendszerezett leírásokból a szükséges információk rendelkezésre álltak. /Az archívum gondozójának személyi folytonossága révén ma ugyanez a rendszer hatékonyan szolgálja az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének belső tájékoztatását/.

A dr.VARGA István egyet.tanár szervezésében és vezetése alatt működő intézet aránylag kis létszámú, de kiválóan képzett és tájékozott személyzettel mintaszerű példáját adta a legmagasabb foku információs és kutatómunka jól működő intézeti formájának. Együttal előképe volt annak a ma érvényesített elvnek is, hogy az információs intézeteknek önellátásra kell berendezkedniök, a szolgáltatott információt díj ellenében kell nyújtani /bár az intézet véleményünk szerint helyesen disztingvált: csak a megkeresésre szolgáltatott információk ráfordításait térítette meg, a kiadványok árbevétele nem fedezte a felmerült költségeket, azok hiányait az egyesület tagsági díjai, adományok és szubvenciók pótolták/. Az intézet 1947/48-ban szűnt meg.

3.52 Gazdasági referáló folyóirat

A két világháború közötti időszakban a gazdaságtudományok területén referáló folyóirat megindítására is sor került. A Közgazdasági Irodalmi Szemle című referáló folyóiratot a Magyar Nemzeti Bank adta ki /kézirat gyanánt megjelöléssel, de nyomdai kiállításban és az intézmény körén túl terjedő terjesztéssel/ 1940-től két éven át negyedéves, majd 1942-től havi időszakossággal. Címe ellenére anyaga nem annyira közgazdasági, mint inkább gazdaságpolitikai jellegű volt, állandó rovatcímek is ezt juttatták kifejezésre /Agrárpolitika; Iparpolitika; Kereskedelmi és Közlekedéspolitikai; Árpolitika; Valutapolitika; Hitelpolitika; Pénzügyi politika; Szociálpolitika; Üzemi politika/. Egy-egy havi száma az első 4-5 évben átlagosan 120 nyomtatott oldalra terjedt. Számonként 5-8 válogatott külföldi szakkönyv 4-6 oldalas elemző-értékelő recenzióját, továbbá 40-50 válogatott folyóiratcikk 1-2 oldalas beható ismertetését adta. Az intézet közgazdasági, tanulmányi és statisztikai osztálya, amely a kiadványt szerkesztette, mind a válogatás, mind az elemző feldolgozás, mind a szövegezés követelményei szempontjából igen magas mércét alkalmazott; a kiadvány ma is kiállja a próbát a legértékesebb külföldi szakfolyóiratokban közölt recenziók és referátumok színvonalával. A felszabadulás után is még majd egy évtizeden át megjelent /csökkenő terjedelemben/; 1954 decemberében, a 15. évfolyam berekesztésével szűnt meg.

3.6 Következtetések a felszabadulás előtti fejlődésről

A fent előadottakból világosan kitűnik - amire a Bevezetésben előrevetítve már utaltunk -, hogy a hazai szakirodalmi dokumentáció

történetének a felszabadulásig terjedő szakasza korántsem események és bizonyos eredmények nélkül való, csak éppen azok sok tekintetben eltértek a fejlődés legutóbbi három évtizedének más, határozottabb és szervezettebb eredményeitől. Összefoglalva erről a több évtizedre terjedő korszakról tárgyunk tekintetében a következők állapíthatók meg:

1. Az alkalmazott tudományok főbb csoportjaiban /orvostudományok, mezőgazdasági tudományok, gazdaságtudományok, műszaki tudományok/ egyaránt érvényesült az a felismerés, hogy a szakterület fejlődésének leghatékonyabb figyelemmel kísérése a szakirodalmi tájékoztatás eszközeivel valósulhat meg.

2. E felismerés gyakorlati érvényesítése terén már a mult század közepétől kezdve a szakterület jeles képviselői szakirodalmi referálást valósítottak meg szakfolyóiratok melléktevékenységeként. E tekintetben a legtöbb eredmény az orvostudományok területén jött létre.

3. Sajátképpen referáló folyóiratok is alakultak országos hatállyal, elsősorban az orvostudományban, az agrártudományban és a gazdaságtudományban, vállalati és intézményi szinten pedig a műszaki tudományok egyes részterületein.

4. Nyomokban már mutatkozott olyan közreadott információs feldolgozó műfaj is, amely valamely tárgykör vagy téma fejlődését és elért szintjét mutatta be az arra vonatkozó külföldi szakirodalom alapján /szakirodalmi szemlék, tanulmányok/.

5. Olyan kutató és információs intézmény is született /a gazdaságtudomány területén/, amely megkeresésre is szolgáltatott szakmai és szakirodalmi információkat, és pedig igen magas szinten.

6. A műszaki tudományok területén a szakirodalmi dokumentáció központi vitelére ipari dokumentációs központ tervét készítették elő.

7. Mindezek az eredmények és kezdeményezések azonban nem képviseltek még egy-egy tudománycsoport területén sem valamely rendszert, amelyben a résztvevők szervesen összeműködhetnek és egymásra tekintettel lehetnek volna.

8. Emellett negatívként kell értékelni, hogy a legtöbb gyakorlati eredmény részben már a háború előszelére, a 30-as évek végén vagy a háború alatt magától megszűnt, részben munkáját a felszabadulást követően nem - esetleges átszervezéssel sem - tudta folytatni.

Igy ezen a téren a felszabadulás után, ill. a szocialista tervgazdálkodás megindulása nyomán jóformán mindenütt fehér lappal kellett, ill. lehetett csak indulni.

4. FEJLŐDÉS A FELSZABADULÁS UTÁN

A felszabadulás utáni első évek a szakirodalmi dokumentáció területén nem hoztak - és bizonyára nem is hozhattak - lényeges változást. Az ország a háborus károk felszámolására és a technikai értelemben vett újjáépítésre fordította szükségképpen minden erejét, s így a tudományos tájékoztatás kiépítésére néhány éven keresztül nem jutott idő és pénz. Ezért a fejlődés egyelőre továbbra is a magán- és társadalmi kezdeményezés gondjaiban maradt, amit jól mutat a műszaki /ipari/ szakirodalmi dokumentáció érdekében a háboru előtt tett kezdeményezés feléléde.

4.1 Társadalmi kezdeményezések a műszaki dokumentáció területén

KÁPLÁNY Géza már 1945 júniusában újra felveti ipari dokumentációs központ létesítésének ügyét a Technológiai Könyvtárral kapcsolatos kialakításban, és ennek érdekében a könyvtár baráti köre útján is erőteljes propagatív munkába kezd. Az elvetett mag azonban még nem éri be, de állami beavatkozás híján társadalmi kezdeményezés kiváltásához járul hozzá. Rövidesen mozgalom indul a magyar műszaki dokumentáció megvalósításáért az újjáépülő üzemek mérnökei és technikusai körében. Ennek a törekvésnek az akkori viszonyok között társadalmi téren, a Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezetében adtak hangot, amely szervezet vállalta az ilyen célú munka megindítására és vitelére néhány dolgozója beállítását, az akciót kezdeményező számos mérnök pedig társadalmi munkaként vállalta a referáló tevékenység ellátását. Így mint társadalmi szerv az előbb említett szakszervezet körében 1947 januárjában megalakul a Műszaki Dokumentációs Központ, amely munkája eredményeként 1947. március 15-én megjelenteti az első magyar referáló folyóirat: a Külföldi Technika Szemléje c. nyomdai uton előállított folyóirat 1.számát. A referáló folyóirat a technika egyetemére kiterjedő tartalommal jelent meg, és számonként mintegy 250 referátumot, könyvbibliográfiát, valamint szabadalmi szemlét tartalmazott. A Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezetének átszervezése folytán azonban alig 3/4 éves működés után ez a társadalmi uton létrejött első magyarországi dokumentációs központ 1948 elején megszűnt, és vele együtt a Külföldi Technika Szemléje is a 19.számmal beszüntette megjelenését.

1948 elején indult el a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezetének keretében, ugyancsak társadalmi munkával az orvostudományi dokumentációs tevékenység is.

A mezőgazdasági szakirodalmi dokumentációs tevékenység életre keltése némileg eltérő utat követett: 1948 januárjában a földművelésügyi kormányzat intézkedésére létrejött a Mezőgazdasági Tudományok Tájékoztató Intézete, amely 1949-től a Mezőgazdasági Tudományos Központ dokumentációs osztályává szerveződött.

4.2 A szakirodalmi dokumentáció országos rendszerének életre hívása

A magyar szakirodalmi dokumentáció felszabadulás utáni szervezése tekintetében a döntő lépést az 1949. június 29-én kiadott 4118/1949/136.Korm.sz. rendelet tette meg. A rendelet címe, ill. tárgya: Az Országos Dokumentációs Központ létesítése és szakmai dokumentációs központok szervezése. A rendelet a dokumentáció ügyének országos gondviselésére Országos Dokumentációs Központot hívott életre /az országos hatókörű Tudományos Tanács felügyelete alatt/ az országban folyó vagy megindítandó dokumentációs munkák és szervezetek irányítására, az ezzel kapcsolatos feladatok koordinálására, a munkamódszerek kidolgozására, a dokumentáció ellátásához szükséges központi feladatok /pl. különféle nyilvántartások, amilyenek főleg a központi folyóirat-KC és az országos fordításnyilvántartás vezetése/ ellátására, végül a dokumentáció területén szükséges nemzetközi kapcsolatok központi vitelére.

Operatív dokumentációs feladatokat a rendelet lényegében nem bízott az Országos Dokumentációs Központra, azokra öt szakmai dokumentációs központ, a műszaki, a mezőgazdasági, az orvostudományi, a közgazdaságtudományi és a könyvtári dokumentációs központ megalakítását rendelte el. Ennek nyomán még 1949-ben meg is alakult az első helyen említett négy szakmai dokumentációs központja, a könyvtári dokumentációs központ azonban, amelynek az Országos Könyvtári Központból kellett volna a személyzet egy részének átrendelésével megalakulnia, nem jött létre.

A kormányrendelettel egy csapással megvalósult a szakirodalmi dokumentáció teljes rendszere az alkalmazott természettudományok és a közgazdaságtudományok területén létesített négy szakmai dokumentációs központtal akként, hogy a dokumentáció ügyeinek központi vitelére, koordinálására, metodikai irányításra egyuttal /sőt első helyen megnevezve és szervezve/ Országos Dokumentációs Központ létesült. A kormányrendelet kiadása mögött az akkori évek legfőbb gazdasági irányító szerve: a Gazdasági Főtanács állt. Ez éppen úgy, mint majdnem 300 évvel azelőtt a francia gazdasági élet legfőbb irányítója, COLBERT, felismerte, hogy az ország iparának, mezőgazdaságának és gazdaságának /sőt ezen túl közegészségügyének és orvosi ellátásának/ irányításához és viteléhez mindazoknak az ismereteknek rendelkezésre bocsátására van szükség, amelyek a vonatkozó területeken a fejlett országokban létrejöttek, ill. folyamatosan létrejönnek. Ezeknek a nagy jelentőségű feladatoknak sem felismerését, még kevésbé ellátását nem lehet pedig tovább a szakmai körök öntevékenységre és társadalmi megmozdulásaira bízni, hanem kormányfeladattá kell emelni, és vitelének fel-tételeiről az állami költségvetés útján kell gondoskodni.

Különösen szerencsésnek kell tekinteni a konstrukciónak azt a megoldását, hogy nem elszigetelt szakmai dokumentációs központokat hozott létre, hanem az Országos Dokumentációs Központ /ODK/ szervezése folytán egy teljes rendszert. Az ODK sajnálatosan rövid fennállása alatt is több hatékony - ma úgy mondanánk: rendszerszervezői - intézkedést tett, és jelentékeny volt az a módszertani segítsége, a-

mellyel az új központokat első, nagyrészt még avatatlan lépéseikben támogatta. A magyar szakirodalmi információs rendszer évtizedek múlva felvetődött szervezési próbálkozásai helyett felbecsülhetetlen jelentősége lett volna, ha a koordinációs központ szerepét kezdettől napjainkig, - és azon túl - betölthette volna.

4.21 Néhány lépés hátra

Sajnos, nem így történt. Az ODK-t alig egy és negyedéves fennállása nyomán megszüntették /1950.okt.29-én/, egyes konkrét feladatait /pl. az országos fordításnyilvántartást/ más intézményekre telepítették, a rendszerszervező, koordinációs és módszertani funkciók azonban elhaltak, és ezzel valójában szakmai részre szétesett az egy-egy szakos elköpelt szakirodalmi dokumentációs rendszer is.

A megtorpanás - sajnos - nem merült ki az ODK feloszlásában. 1952-ben a két legnagyobb teljesítményű dokumentációs központot: a műszakit és a mezőgazdaságit az akkor szervezett műszaki, illetve mezőgazdasági országos szakkönyvtárba beolvasztották /és majdnem egy évtizedig az intézmények nevében a dokumentációs funkció sem jutott kifejezésre/, a Közgazdaságtudományi Dokumentációs Központot pedig 1955-ben megszüntették /feladatai egy részét átvette a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtára, egy dokumentációs kiadványnak további szerkesztése az OMK-hoz került, több addig ellátott teendője pedig egyáltalán gondozás nélkül maradt/. A legkisebb átalakítás az Orvostudományi Dokumentációs Központot érte, amely egészen 1960-ig ebben a szervezetében működött tovább, és csak ekkor tették az orvostudományi könyvtárak hálózati központjává akként, hogy dokumentációs központkénti elnevezését is megtartotta. A dokumentációs központi funkcióra utalás az Országos Mezőgazdasági Könyvtár elnevezésében 1958-ban, az OMK nevében pedig csak 1962-ben állítódott helyre.

Történt pedig mindez ugyanakkor, amikor az összes európai szocialista országban és másutt is a világon - a nemzetközi fejlődés negyedik szakaszára jellemzően - országos, ill. szakosított dokumentációs-információs központok jöttek létre /köztük éppen 1952-ben a világ legnagyobb tudományos-műszaki intézete: a VINITI Moszkvában/, és hatalmas referáló szolgálatok fejlődtek ki /Referativnij Zsurnal, Moszkva; Bulletin Analytique, Párizs; Science Abstracts, London stb./ Vannak közöttük olyanok is, amelyek egy országos szakirodalmi dokumentációs rendszer hatalmas metodikai központjai /az NDK-ban, Csehszlovákiában és Lengyelországban/, amelyek az operatív dokumentációs munkáktól teljesen vagy nagyrészt mentesülve módszeresen munkálkodhatnak a szakirodalmi információs rendszer kiépítésén, koordinálásán és fejlesztésén.

4.22 Biztató lépések: műszaki információs tárcaközpontok kialakulása

Az 50-es évek elején a szakágazatokban felismert információs igények kielégítésére az egyes ipari minisztériumok sorra dokumentációs /és fordító/ irodákat szerveztek. Ilyenek voltak különösen a KGM Műszaki Tájékoztató és Propaganda Intézet /ma: KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet = KGM MTTI, a NIM Műszaki Dokumentációs és Fordító Iroda /NIMDOK/, az ÉVM Építésügyi Dokumentációs Iroda /ma: Építésügyi Tájékoztatói Központ = ÉTK/.

1956-ban, amikor a könyvtárügyet felsőbb jogszabályok országosan szervezett formában rendezték, többek között termelési műszaki könyvtári hálózatot hoztak létre, élén az OMK-val és az említett tárcaközpontokkal, mint szakkönyvtári alközpontokkal. Ezek azonban fő feladatukat továbbra is az információs munkakörben látták, nevüket továbbra is munkájuk információs jellege határozta meg, és tevékenységükben a könyvtári alközponti feladatok mint az intézet valamely osztályához kapcsolt teendők csak szinte másodsorban kaptak helyet.

4.23 Specializált országos műszaki információs szervek

A tárcaközpontok mellett a műszaki információs intézmények külön csoportját alkotják azok a specializált szervek, amelyeknek országos feladat- és hatókörük van. Ilyenek főleg a találmányok és a szabványok regisztrálása terén jelentősek. Feladatuk nem elsősorban információs jellegű, hanem a szóban lévő ipari tulajdoni, ill. normativa-műfaj állami elismerésének, létrejöttének és kihirdetésének mechanizmusát képviselik. Annak az állami hitelesítő funkciónak a hatósági jogkörű letéteményesei, amellyel a találmányból szabadalom, a normatív gyakorlatból szabvány válik.

Mintogy azonban e funkció záróköve a szabadalmi leírás, ill. a szabvány kihirdetése, e tevékenységük információs elemet is tartalmaz. Még inkább telítődik információs feladatokkal a szabadalomkutatás és a szabványalkotás előkészítése. Ezeket a munkákat ezek a specializált szervek, ill. belső és/vagy külső munkatársaik látják el.

Az európai szocialista országokban - s így Magyarországon is - a szabadalmi ügyek gondozását az országos hatáskörű találmányi hivatalok, a szabványalkotás irányítását az ugyancsak országos hatáskörű szabványügyi hivatalok látják el.

Külön figyelmet érdemel a dokumentációs-információs tevékenységek szabványosítására irányuló munka mértéke és eredményessége hazánkban.

Az MSZH dokumentációs és könyvtári szabványosító ügykörének előkészítő teendőit az OMKDK látja el.

4.24 Vállalati intézeti tájékoztatási szervek kialakulása

A tárcaközpontok mellett ebben az időben a vállalatok, a kutató- és fejlesztő intézetek keretében a műszaki tájékoztatási igények ellátására tájékoztatási szervek /dokumentációs csoportok, fordító csoportok stb./ alakultak. Emellett az intézetek és vállalatok szakkönyvtárai is végeztek bizonyos jellegű dokumentációs feldolgozó és szolgáltatató tevékenységet.

Sokfajta igény és kezdeményezés jelentkezett tehát az 1950-es években a műszaki irodalmi tájékoztatás előmozdítására, ezek azonban különböző helyeken, egymással nem koordináltan jöttek létre. Ily módon az 1960-as évekre jelentékeny ráfordítással, számos helyen folyt az országban műszaki dokumentációs feldolgozó és közreadó tevékenység, amelyet kellően nem koordináltak, és ezért a munkában felesleges párhuzamosságok is keletkeztek, másrésről pedig a szakirodalmi tájékoztatás egyes szakterületein fehér foltok mutatkoztak.

AGROINFORM

Fejlődés következett be 1967-ben a mezőgazdasági dokumentáció és információ országos szervezetében és működésében. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ elnevezését főfelügyeleti hatósága korszerűsítette /rövidített alcim megállapításával egyszerűsítette is/, s ettől kezdve elnevezése: Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium Információs Központja - AGROINFORM. Feladatkörét a mezőgazdasági szaktanácsadással kibővítették, és tevékenysége a szakirodalmi tájékoztatás terén is új információs műfajokkal és szolgáltatásokkal továbbfejlődött.

4.24 Koncepció a Műszaki Irodalmi Tájékoztatás Országos Rendszere és Szervezete kiépítésére

1962-ben a kormányzat a helyzet rendezési szükségességének felismerésével az akkor létrehozott Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság /OMFB/ feladatává tette a műszaki tájékoztatási tevékenység országos irányítását. E feladat gyakorlati ellátása érdekében a Művelődésügyi Minisztérium hatásköréből az OMFB felügyelete alá helyezte a magyar műszaki irodalmi tájékoztatás legnagyobb intézményét, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központot. Az OMFB már 1962-ben megszervezte a Dokumentációs Állandó Bizottságot, amelynek feladatává tette a szakirodalmi tájékoztatást érintő kérdések feldolgozását, és ennek alapján tanulmányok, javaslatok, tervezetek előkészítését.

Jó másfél évi körültekintő munkával létrejött a Műszaki Irodalmi Tájékoztatás Országos Rendszere és Szervezete című koncepció, amelyet az OMFB 1963. október 26-i plenáris ülésén elfogadott. Ez a koncepció mérte fel a műszaki-gazdasági irodalmi tájékoztatás iránti

társadalmi és gazdasági szükségleteket, állapította meg az ezek ki-elégítésére szolgáló teendőket, és dolgozta ki - a külföldi tapasztalatok figyelembevételével is - a magyar műszaki irodalmi tájékoztatás rendszerét és szervezetét.

A koncepcióban vázolt rendszer és szervezet, a hierarchikus lépések kialakítása, a hatáskörök elosztása, az OMKDK mint dokumentációs központ koordináló tevékenysége egységes műszaki információs rendszer létrehozásának a feltételeit biztosította. Minthogy azonban a koncepciót nem követte megfelelő kormányintézkedés, tartalma lényegében tanács jellegű maradt, és ezért gyakorlatilag nem lehetett képes az országos rendszer létrehozására. A benne kifejezett irányító elvek jó részének mégis volt érezhető gyakorlati hatása is, ami pl. különösen az OMKDK és a tárca-központok munkájában jelentkező párhuzamososságok tekintélyes részének elhárításában nyilvánult meg.

4.4 Irányelvek a műszaki-gazdasági információs rendszer továbbfejlesztésére

Az MSZMP KB-nek a gazdasági mechanizmus reformjáról 1966. május 25-én közzétett határozata és az annak mellékleteként kiadott Irányelvek felismerték és kiemelték, hogy a kizárólagos központi tervbontásos rendszert megújító új gazdaságirányítási rendszer fokozottan szorul műszaki és gazdasági információk igénybevételére, amelyek egy részét a szakirodalom, ill. a műszaki-gazdasági információs rendszer szolgáltathatja. Az Irányelvek az információkat igénylő szervek két fő csoportját különböztette meg: a gazdaságirányító /vagy központi/ szerveket és a vállalati szerveket. Mindkét csoportra szabatosan meghatározta a legfőbb információs szükségleteket és igényeket.*

A KB-Irányelvek információs fejezetének végrehajtásaképpen még 1966 decemberében megjelent a 10 170/1966. G.B.sz. határozat és az ehhez fűzött Irányelvek az információs rendszer kialakítására, illetve továbbfejlesztésére.

A részleteket itt is mellőzve,** az információs rendszerre /ill. a két, sőt három rendszerre: a műszaki-gazdasági szakirodalmi tájékoztatás mellett a külföldi piacutatás, továbbá a fogyasztói piacutatás rendszerére/ az Irányelvek annyit mond /és valójában ezzel kívánja érvényre juttatni a rendszert, ill. a rendszereket/, hogy az információfeldolgozásban és -szolgáltatásban részt vevő intézmények között "a koordinációt elsősorban magukra az intézményekre kell biz-

* Ld. részletesebben POLZOVICS Iván: A műszaki-gazdasági tájékoztatás fejlődése és mai helyzete Magyarországon. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 18.k. 3.sz. 1970. p.203-232., közelebbről p.209-210.

** Ld. bővebben POLZOVICS I. * alatt i.m. p.210-212.

ni, lehetőleg úgy, hogy annak három centruma az OMKDK /a műszaki-gazdasági szakirodalmi tájékoztatás tekintetében/, a Konjunktúra- és Piackutató Intézet /a külföldi piackutatás és piaci információk tekintetében/ és a Belkereskedelmi Piackutató Intézet /a fogyasztói piackutatás tekintetében/ legyen. E három központi szervezetre indokolt rábízni az említett területeken létrejövő információk anyagok központi nyilvántartásával, rendezésével és az azokról készített tájékoztatók közreadásával összefüggő szolgálatot".

Az Irányelvek alapján létrejött a népgazdaság információs rendszere, amelynek elemei: a/ a statisztikai információs rendszer, b/ a számviteli /pénzügyi/ információs rendszer és c/ a "szakmai" információs rendszer. Ez utóbbinak a fentiekben már vázolt alrendszerei: ca/ a műszaki-gazdasági információs, cb/ a külföldi gazdasági-piaci és a cc/ a belföldi gazdasági-piaci információs rendszer. A fejlesztés érdekében teendő intézkedések koordinálására létrehozták a Szakmai Információs Konzultatív Bizottságot /SZIKB/ és a Szakmai Információs Tárcaközi Bizottságot /SZITB/, amelyek több ízben foglalkoztak az információs intézmények előterjesztései nyomán a szakirodalmi és a gazdasági-piaci információ egyes kérdéseivel.

Egy vonatkozásban, nevezetesen az információs szervezetek tevékenységének és fejlesztésének finanszírozásában az Irányelvek - bizonyos intézményekre nézve - gyakorlati alkalmazást találtak az illetékes főhatóságok költségvetési politikájában, amikor is fokozatosan megvonták ezektől a költségvetési támogatást.

A GB-Irányelvek ui. változást hoztak a kifejlesztendő információs szervezet szakintézményeinek gazdasági fenntartási elvében. 1949-től, a dokumentációs központok életrekeltesétől kezdve az információügy kormányzati irányításában ugyanaz az elv érvényesült, mint általában a művelődéspolitikában. Eszerint a szakirodalmi információk intézményes feldolgozása és szolgáltatása éppen úgy állami feladatnak minősült, mint pl. az oktatás. Ezeknek az állami funkcióknak lehetnek ugyan ún. tárcabevételei /pl. a felső- és középfokú oktatás tan- és vizsgadíjai, az információs szolgáltatások árbevételei/, de ezek nem biztosítják és nem is biztosíthatják a vonatkozó intézmény fenntartását: erről az állami költségvetésben kell gondoskodni.

Az Irányelvek szakított ezzel az elvvel, és az információs intézményekre az önfenntartó gazdálkodási rendszert írja elő, amelyet az egyes intézmények fokozatosan tartoznak megvalósítani. Csak a kormánysszervek tájékoztatására szolgáló információs intézményeknél tesz kivételt, amelyeket részben vagy egészben a jövőben is a költségvetésből kell finanszírozni.

Az OMKDK információs ágazatára 1973-tól már teljes mértékben érvényesül ez a költségvetéspolitikai szemlélet. Több más információs szakintézmény a támogatást e költségvetési alapelv ellenére mégis képes, és pedig úgy biztosítani, hogy a tárca nem költségvetésben dotálja az intézményt, hanem azonos összegű évi globális megrendelésekkel látja el, amelyeket az intézmény a főhatóságnak számláz. Ilyen megoldásban több intézménynél a gyakorlatban minden - vagy majdnem minden - maradt a régi ben.

S ez helyes is, mert a szakirodalmi információkat nem lehet - különösen szocialista társadalmi-gazdasági rendszerben - egyszerűen és általában árúnak tekinteni, mint ahogy a kultúra egyéb "termékeit" sem minősíthetjük olyan árúnak, amelyek előállítását és terjesztését a profit irányítja.*

Bizonyos emellett az is, hogy ha az állam a szakirodalmi információk feldolgozását és terjesztését a kereslet és kínálat törvényeinek alávetett piaci tevékenységnek tekinti /és ennek megfelelően költségvetési gyakorlatában pl. olyan utasításokat is ad, hogy a nem önfenntartó információk szolgáltatásokat meg kell szüntetni/, ilyen körülmények között aligha lehet a szakirodalmi információk tevékenységét állami kulturpolitikai szintre emelni, hanem csak vállalati feladatnak minősíteni. Ez a negatív alakulás mindenesetre csak a műszaki-gazdasági szakirodalmi rendszerre /és a gazdasági-piaci információk rendszerre/ érvényes /utóbbira egyébként indokolt/, a mezőgazdasági, orvosi és a legujabban kiépülő társadalomtudományi információk rendszerekre teljes egészében vagy jórészt a költségvetési fenntartási rendszer érvényesül.

4.5 Az MSZMP KB Tudománypolitikai Irányelvei és a kutatási információk

Az MSZMP KB 1969. június 16-án kiadott Tudománypolitikai Irányelvei többek között megállapították, hogy

1. "A felső /kormány/ szintű irányításhoz szükséges, a legfontosabb kutatási feladatokra és eredményekre vonatkozó információk jelenleg nem biztosítottak".

2. "A kutatóhelyek tudományos informáltsága és annak feltételei alatta maradnak a korszerű követelményeknek".

Ennek a helyzetnek alapoka nyilvánvalóan a kutató /főleg már nagyobb tekintélyre szert tett/ tudósoknak szerte a világon is - talán a Szovjetunió a fő kivétel - tapasztalható az a meggyőződése, hogy az un. láthatatlan kollégium módszerével /különlenyomatok kölcsönös küldése, levelezés, szimpóziumokon való állandó részvétel/ saját szakterületükön mindenkor a legjobban és leggyorsabban tájékozottak, és ezért részükre bármiféle információk rendszer vagy szolgálat szervezése felesleges.

* Vö. Az új gazdasági irányítás és a szocialista kultúra. - Beszélgetés LUKÁCS Györggyel. = Kortárs, 1969. ápr. p.507-517. Ld. még más szocialista országok és fejlett tőkés országok gyakorlatát illetően a tudományos információk terjesztésére POLZOVICS Iván: Az ÖMKDK információk feladatai és fejlesztésük a gazdaságirányítás új rendszerében. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 16.k. 9.sz. 1969. p.621-648., közelebbről p.642-647.

Nem is jött létre pl. a Magyar Tudományos Akadémia szervezetében valamely tudományos információs szervezet. Ennek hiánya kétségtelen kedvezőtlen hatással lehetett mind a természettudományi és egyéb kutatások információellátottságára, még inkább a hazai kutatók felső szintű irányítására.

A kutatási célra szükséges információk fokozottabb rendelkezésre állása érdekében azóta egyes információs intézmények /különösen az OMKDK és az AGROINFORM/ - öntevékenyen - bizonyos kezdeményezéseket tettek, de ez a kutatóhelyek tudományos informáltságának lényeges fokozására nyilvánvalóan nem elégséges. Az Országgyűlési Könyvtárban nemrég életre keltett közigazgatási és világpolitikai információs szolgálat /mint a tervezett társadalomtudományi információs rendszer egyik bevezető szolgáltatása/ eddig meghonosított szolgáltatásaiban a kutatóhelyek és kutatók információkkal való ellátását tekinti fő feladatának.

A felső /kormány-/ szintű tudáspolitikai irányításhoz szükséges információk rendelkezésre állása tekintetében pedig bizonyos mértékig figyelembe jöhet az 1968-tól előbb csak a műszaki kutatások nyilvántartására vonatkozó rendszernek az MT 10/1974. /IV.14./ sz. rendeletével a műszaki tudományok mellett a természet-, agrár-, orvos- és társadalomtudományok teljes területére való kiterjesztése, és a kutatóhelyek szakterületi nyilvántartások mellett az OMKDK-ban szervezett központi kutatásnyilvántartó szerv útján való regisztrálása.

4.6 Társadalomtudományi információs rendszer kialakítási tervei

A Művelődésügyi Minisztérium 1973-ban koncepciót dolgozott ki társadalomtudományi információs rendszer kialakítására.

Ebben a tudománycsoportban egy szakterület - mint láttuk - a közgazdaságtudomány információellátása már 1949-ben életre kelt a Közgazdaságtudományi Dokumentációs Központ megalakításával, amely azonban 1955-ben megszűnt. A gazdaságtudományok egyes területein /ipar-gazdaságtan, vezetés- és szervezéstudomány, gazdaságpolitika/ azóta az OMKDK több információs szolgáltatást honosított meg /együttesen mintegy 1100 szerzői ivre terjedő feldolgozott és terjesztett terjedelemben/.

1973-ban pedig az MTA főtitkára 3/1973. /A.K.10./ MTA-F.sz. utasításával MTA Közgazdasági Információs Csoport-ot létesített akként, hogy munkáját az MTA Közgazdaságtudományi Intézetével együttműködve végezze. A csoport feladata tájékoztatás a hazai és külföldi gazdasági fejleményekről, gazdaságpolitikai irányzatokról és gazdaságelméleti eredményekről a szakirodalom elemző feltárása alapján.

A Művelődésügyi /ma: Kulturális/ Minisztérium koncepciója mindezeknél lényegesen tovább terjed, és a társadalomtudományok területét a legszélesebben értelmezve, a társadalomtudományi információs

rendszert - három ütemben - egyelőre a következő fő tudományzakokra kívánja kiépíteni:

- I. ütem: Állam- és jogtudományok
Politika - tudomány
Szociológia
- II. ütem: Közgazdaságtudomány
Világirodalom és egyetemes nyelvészet
Magyar történettudomány
Pedagógia
Szervezés- és vezetéstudomány
- III.ütem: Filozófia
Közművelődés és művészetek
Pszichológia

Az információs rendszerben nagy alapkönyvtárakban szervezett információs központok látnák el az információfeldolgozás és -terjesztés ellátását, valamint az egyes alrendszerekre vonatkozó szervezési feladatokat.

1975. február 1-vel a Társadalomtudományi Információs Rendszer létrehozásával, fejlesztésével és szervezésével összefüggő munkálatok ellátására az Országos Széchényi Könyvtár szervezetében és a Kulturális Minisztérium Könyvtárügyi Osztályának közvetlen irányításával koordináló csoport kezdte meg működését.

5. A SZAKIRODALMI INFORMÁCIÓ ORSZÁGOS ÉS TÁRCASZERVEINEK INFORMÁCIÓS FELDOLGOZÓ ÉS TERJESZTŐ TEVÉKENYSÉGE NAPJAINKBAN

Az eddigiek áttekintést kívántak adni a negyedszázad alatt kiépült főbb információs szervezetekről és a szakmai információs szervezetek elképzelt rendszereiről. Ebben az igen rövidre fogott fejezetben arról adunk átfogó képet, hogy a főbb információs szervezetek milyen jellegű és mértékű információs tevékenységet fejtenek ki. A lényeg ú. mindenkor a tevékenységben, annak mértékében és minőségében keresendő, nem pedig a szervezetek számában vagy éppen állományi létszámában.

E tekintetben a kép messzemenően jobb, mint amire az információs infrastruktúra kiépülése során tapasztalt bizonytalanságok nyomán számítani lehetne. A műszaki és mezőgazdasági információs országos és tárcaszervek munkájában széles spektrumban és bő választékban képviselve van mindaz az információfeldolgozó típus /műfaj/, amit az igények kielégítésére egyáltalában ki lehetett alakítani, együttesen az információs műfajok olyan gazdagsága, amit ezeken a területeken

kevés országban lehet tapasztalni. Jóformán csak az információknak legkorszerűbbnek tartott mágnesszalagra vitele és az így előállított szalagok terjesztése az, amiben a külföld előbbre jár, de meg kell jegyezni, hogy ez a műfaj hazánkban alig valósítható meg, minthogy ilyen szalagokat csak világnyelven lehet készíteni és terjeszteni /mindenkor az egész világra tekintve mint felvevőre/, s így ez a feldolgozó és terjesztő információs eszköz éppen úgy az angol-csofrancia nyelvterületek nagy információs intézményeinek marad fenn-tartva, mint referáló világlapok szerkesztése és kiadása a multban és a jelenben.

Minden egyéb információs műfaj azonban igen kiterjedt választékban képviselve van a szóban lévő információs szakintézmények tevékenységében, az alapozó információs funkciótól: a külföldi és hazai szakirodalmi források hagyományos referáló feldolgozásától és referáló folyóiratok kiadásától kezdve /OMKDK, AGROINFORM/ a szakirodalmi szemlélig és tanulmányokig, sőt még ezentul a szakmai tanácsadásig is /AGROINFORM/, és ezeken belül mindenütt találkozunk teljes tájékoztatást nyújtó /tömörítvényes/ információs feldolgozással és kiadványokkal, valamint szelektív információterjesztéssel, amit témafüggetlenség formájában Magyarországon 6-7 évvel előbb valósítottunk meg /OMKDK/, mint az USA-ban. Minden szakterületre egyaránt jellemző a válogató és feldolgozó információs tevékenységben a gazdasági és gazdaságossági szempontok keresése és közvetítése, ami ugyancsak kedvezően jellemzi a hazai szakirodalmi információs tevékenységet. Találkozunk a feldolgozó és közreadó információs tevékenységben számítógépes kialakításokkal /különösen permutált gyorsindexekkel és egyéb permutált index kiadványokkal/, sőt egyes intézeti szintű tájékoztatási egységekben /KFKI dokumentációs osztálya, Veszprémi Nehézipari Egyetem Központi Könyvtára/ számítógépes SDI-szolgáltatásokkal.

Mindezekkel szemben meg kell állapítani, hogy az un. faktográfiai dokumentációban az információs szervek felkészültsége még fogytékos. Ehhez nélkülözhetetlen ul. a szakirodalmi közleményeken tulmenően az azokban foglalt műszaki-gazdasági adatok rendszeres és elmélyült feltárása és ennek nyomán ezekből adattárak, ill. adatbankok kiépítése és üzemben tartása. Utóbbiak ésszerűen csak a számítógéptechnikával valósíthatók meg, ami ezen a téren Magyarországon még csak kiépülés alatt van /egyetlen eddigi megvalósulása az OT-ben szervezett tervgazdasági adatbank/.

A két nagy teljesítményű országos információs központ: az OMKDK és az AGROINFORM ez idő szerinti információs tevékenységének részletes bemutatására - helyhiányból - itt nincs lehetőség. Az érdeklődő az elsőre nézve bő leírást találhat az OMKDK információs ágazatának nemrég megjelent jubileumi kiadványában,* az utóbbira pedig jó összefoglalást ad az AGROINFORM prospektusa.**

* 25 év a műszaki-tudományos tájékoztatás szolgálatában. Áttekintés az OMKDK információs ágazatának negyedszázados működéséről. /Irtá és szerkesztette POLZOVICS Iván./ Budapest, 1974. 146 p.

** A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központjának tevékenysége és szolgáltatásai. AGROINFORM, Bp.1972. 38 p.

Az orvostudományi dokumentáció, amelynek a multban az összes tudományok közül - mint a történeti részben láttuk - a legerősebb és legrégebb tapasztalatai voltak, a központ tevékenységében lényegesen kisebb fejlődést mutat, mint a multban erősen elmaradt műszaki és kevésbé fejlett mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatás. Ugy látszik, itt az információs igények nem növekedtek olyan mértékben, mint a másik két fő szakterületen, de egyébként is itt a tájékoztatási funkció nem a tartalmi /referáló vagy teljes tájékoztatást nyújtó információ/, hanem a bibliográfiai jeladó tájékoztatás irányába tolódott el.*

Külön ki kell emelni a folyamatos gazdasági szakirodalmi tájékoztatás terén az utóbbi években az ország egyik legnagyobb és legtagabb profilu információs intézményévé fejlődött Magyar Távirati Irodát /MTI/. Ez a külföldi napi és heti sajtó és - más információs intézményekkel együttműködve - a folyamatos szakirodalom rendszeres figyelemmel kísérése nyomán egy sor igen színvonalas, teljes tájékoztatást nyújtó időszak információs kiadványt ad ki, amelyek elterjedtségük és széles körű olvasottságuk folytán a gazdasági tájékoztatás eszközeinek élvonalába emelkedtek. Az MTI összesen kilenc és egy jogi tárgykörű szakirodalmi információs kiadványt jelentet meg, részben önállóan, részben öt hazai szakmai intézménnyel és egy külföldi szervvel együttműködésben.** Egyes időszakos információs kiadványai igen részletes és módszeres éves tárgymutatókkal vannak ellátva /Gazdaságpolitikai Információk és Korszerű Vezetés/, ughogy ezek a visszakereső tájékoztatásnak is jól használható eszközei.

Rendkívüli fejlődésről tesznek bizonyosságot az ipari minisztériumok információs tárcaközpontjai, főleg a három legnagyobb: a KGM MTTI, a NIMDOK és az ÉTK.

Kezdetben /az 50-es évek elején/ jórészt a vonatkozó ágazat körében felmerült fordítási igények kielégítésére voltak rendelve, később azonban működési körüket a műszaki fejlesztést előmozdító számadatoknak tekintik az ágazat ellátását a vállalati és egyéb, a könyv-árusi forgalomban be nem szerezhető forrásból /katalógusok, gépkönyvek stb./ főleg gyakorlati igényeket kielégítő információkkal.

* Vö. SZÉKELY Sándor: Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ és tájékoztató tevékenysége. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 18.k. 6.sz. 1971. p.419-429.

** Jelentőségük miatt közöljük címadataikat: Gazdasági Cikkek a Nemzetközi Sajtóból /heti/; Magyarország Gazdasága a Külföldi Sajtó Tükrében /az előbbi negyedéves önálló melléklete/; Szocialista Gazdasági Integráció /havi/; KGST-Együttműködés /havi, a Novoszti Hírvégnyökséggel kooperációban/; Gazdaságpolitikai Információk /havi, az OMKDK-val kooperációban/; Korszerű Vezetés /havonta kétszer, az OMKDK-val kooperációban/; A Világ Mezőgazdasága /heti, az AGROINFORM-mal kooperációban/; Építésügyi és Városfejlesztési Világhíradó /heti, az ÉTK-val kooperációban/; Kereskedelem /heti, a Belkereskedelmi Kutatóintézetrel kooperációban/; Jogi Tudósító /havi, az Állam- és Jogtudományi Intézetrel/.

Ugyanilyen gyakorlati célból rendeznek szakmai kiállításokat, bemutatókat, valamint terjesztik az újonnan létrejött szakmai ujtásokat /tapasztalatcsere szervezésével/. Ugyanebbe a körbe tartozó tevékenységük árujegyzékek /katalógusok/ kiadása, műszaki filmek, audiovizuális eszközök bemutatása, terjesztése, sőt helyenként gyártása is.

De munkájukat fokozottan igénybe veszik a felügyeletet gyakorló minisztériumok is. Ezek részére megbizásból különféle források felhasználásával egyedi információs összeállításokat szerkesztenek, műszaki-gazdasági adatokat és mutatókat gyűjtenek, elemző-értékelő szakmai tanulmányokat készítenek. Mindezzel hozzájárulnak a minisztériumok esedékes döntéseinek előkészítéséhez. A minisztérium vezető munkatársait ellátják emellett olyan időszakos zártkörű tájékoztatással is, amely folyamatos információkat nyújt a vezetői funkciók ellátásához szükséges külföldi szakmai, gazdasági, szervezési stb. eredményekről /vezetői tájékoztatás/.*

Rajtuk kívül a műszaki-gazdasági információ területén még tucatnyi szakágazati tájékoztatói iroda működik főleg a könnyűipar és a közlekedés területén és ezenfelül nagyvállalatokban is találkoznak mintegy 30 tájékoztatói irodával, továbbá mintegy 40 olyan üzemi műszaki könyvtárral, amelyekben a könyvtári munkán felül bizonyos információs /jórészt un. tercier/ tevékenység folyik.**

A fenti operatív tevékenység mellett jellemző a hazai információügy színvonalára az információtudományi kutatások aránylag fejlett volta. A kutatómunka mintegy másfél évtizede indult meg és eredményeinek publikálására egyik megfelelő eszköznek bizonyult az OMKDK kiadásában megjelenő Tudományos és Műszaki Tájékoztató című havi szakfolyóirat, amely anyagának tetemes részében a tudományos és műszaki információ kérdéseinek vizsgálatára ad teret. Nagyobb dolgozatok közreadására ad lehetőséget az OMKDK két nem időszaki sorozata: a Tudományos Tájékoztató Elmélete és Gyakorlata /ebben 1960-tól 20 kötet jelent meg/ és a Módszertani Kiadványok /1961-től 41 kötettel/. Megemlítést érdemel az is, hogy a szocialista országok körében Magyarországon az elsők között foglalták össze az információügy ismereteit tan-
könyvjellegű művekben.***

* A részletekre és számos egyéb szolgáltatásukra nézve ld. a következő propaganda kiadványokat: KGM MTTI, é.n. 16 p.; A Nehézipari Minisztérium Műszaki Dokumentációs és Fordító Iroda tevékenységének rövid ismertetése, Budapest, 1972. 15 p.+tábl.; Bemutatjuk az Építészeti Tájékoztatói Központ szolgáltatásait. 1974. 57 p.

** Ld. részletesebben POLZOVICS Iván: A műszaki-gazdasági tájékoztatás fejlődése és mai helyzete Magyarországon. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 17.k. 3.sz. 1970. p.277-218.

*** POLZOVICS Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok területén. Budapest, 1962. OMKDK, 450 p.; LÁZÁR Péter: A korszerű szakirodalmi dokumentáció. Budapest, 1962. 190 p. Mérnöki Továbbképző Intézet 4046.sz.; A korszerű szakirodalmi dokumentáció. Szervezeti kérdések. Budapest, 1963. 171 p. Mérnöki Továbbképző Intézet 4239.sz.

Elméleti kutatásokkal és metodikai kiadványokkal gazdagították főleg a mezőgazdasági információügy területét az AGROINFORM, illetve munkatársai is /főleg az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ Közleményei c. nem időszaki sorozatban/. A KGM területén ebből a szempontból figyelembe jön a KGM MTTI által kiadott Informatika című szakfolyóirat, az ÉVM területén pedig az ÉTK által kiadott Tájékoztatótudományi Tanulmányok című időszaki sorozat.

6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS A KÖZVETLEN JÖVŐ

6.1 A három évtizedes fejlődés és a mai helyzet összefoglaló jellemzése

Az előadottakból a szakirodalmi dokumentáció-információ három évtizedes fejlődésének és jelen helyzetének összefoglaló jellemzéseként a következő kép bontakozik ki.

1. A második világháború utáni fejlődést ezen a területen is hatalmas fejlődés jellemzi. Ennek a fejlődésnek az eredményei minőségleg mások, mint a háborút megelőző fejlődés során egyes szakterületeken az érdekeltek öntevékeny kezdeményezései.

2. A fejlődés 1949-ben - a szakirodalmi dokumentáció kormányrendelettel megvalósított életrekeltésével - nagy ugrással indult és ekkor valójában egy országos szakirodalmi dokumentációs rendszer jött létre.

3. Ez a rendszer - sajnos - alig több mint egy év múlva az Országos Dokumentációs Központ megszüntetésével néhány részrendszerre esett szét /műszaki, mezőgazdasági, közgazdasági, orvosi/, amelyek többségében azonban ezeken az ágazati szinteken - szakmai főhatósági intézkedések nyomán, illetve öntevékenyen is - a fejlődés tovább folyt. Egy részrendszer /a közgazdasági/ viszont az 50-es évek derekán megszűnt.

4. Különösen jelentős volt a fejlődés a műszaki és a mezőgazdasági szakterületeken, ahol a háború előtti kezdeményezések erőtlenebbek voltak.

5. A fejlődést minden területen információs szervezetek kialakítása jellemzi. Közülük különösen jelentős szerepet töltenek be mint országos információs központok az OMKDK és az AGROINFORM, mint országos ágazati tárcaközpontok pedig a KGM MTTI, a NIMDOK és az ÉTK. Legújabb - teljesítményei alapján - az MTI is igen jelentős országos szakirodalmi információs szervként jöhet figyelembe.

6. Az országos és ágazati információs szervek operatív információs munkáját általában jelentékeny és sokágu teljesítmények, öntevékeny kezdeményezések és ügyszeretet jellemzik.

7. A központi szervek az információs szolgáltatás színesebb változását kísérletezték ki, vezették be, és ezek széles körben elterjedtek. Ma messze van már az ország attól a sok tekintetben ma is jellemző külföldi gyakorlattól, amely szakirodalmi dokumentáción referáló és/vagy jeladó feldolgozást és közreadást, SDI-szolgáltatásokat és information retrieval-t ért.

8. Azon a szakterületen /a műszaki/, ahol több országos hatókörű és tucatnyi szakágazati információs szerv működik, az OMFB 1963. évi koncepciója kedvező hatására többszörös információfeldolgozásra és közreadásra feltűnő mértékben nem került sor.

9. Jelentékeny eredményeket mutatnak az információügy elméleti kérdéseinek vizsgálatában folytatott hazai kutatások. Ezek közreadására egy-két színvonalas szakfolyóirat és néhány nem időszaki sorozat megfelelő lehetőségeket nyújt. Nem kis eredmény az információügy elméletének és gyakorlatának kézikönyvekben való összefoglalása sem.

Az összefoglaló képnek ezeket a nagy számú kedvező vonásait mindamelllett beárnyékolja néhány el nem hallgatható kedvezőtlen vonás. A kép általános szépsége ekképp némileg torzul. Így:

10. Kevésbé fejlődött, sőt a legutóbbi évtizedben inkább visszafejlődött a koordinációs és metodikai tevékenység, amire pedig az operatív munka mellett szükség van, ha nem is olyan mértékben, mint egyes nagy központi külföldi információs intézményeknél, amelyeknek tevékenysége jóformán ebben merül ki.

11. A Kulturpolitikai Irányelvek ellenére nem javult a kutatóhelyek szervezett informálása és a kutatópolitika kialakításához és vitelében szükséges felső szintű tájékoztatás.

12. A korszerű információellátáshoz a külföldi fejlődés tanúsága szerint nélkülözhetetlen új technika /a számítógép-technika/ beszerzése és üzemeltetése rendkívül nagy ráfordításokkal jár, amelyeket csak részben lehet a szolgáltatások árában a felhasználóra áthárítani, ha a szolgáltatásokat quasi kulturális szükségleti cikként elterjeszteni kívánjuk.

13. A nemzetközi információs szervezetekben való közreműködés, ami szocialista relációban néhány év óta van kiépülés alatt, ugyan csak jelentékeny ráfordításokkal /dologi és személyi kiadásokkal/ jár; ezeket a nemzeti információs szervek a maguk önfenntartó próbálkozásaival nem képesek előteremteni, de az sem megoldás, hogy ezekre felsőbb szervektől a kapcsolattartás "megrendelése" formájában eseti megbízásokat kapjanak, mint ahogy az ma történik. Ezekről éppen úgy, mint az információügy területén sok másról, az állami költségvetés útján kell gondoskodni.

A szakirodalmi információ ügyének három évtizedes fejlődését az 1-9. alatt jellemző vonások ezek szerint összességükben messzemenően szébb összképet adnának és lényegesen eredményesebb fejlődésre vezethettek volna, ha a 10-13. alatti negatív vonások nem hatnának.

6.2 A közvetlen jövő feladatai a nemzetközi fejlődés legújabb szakaszában

Ez idő szerint a szakirodalmi információ ügyének fejlődését világszerte olyan új jegyek kezdik jellemezni, amelyek nyomán - miként a 2. fejezetben már előrevetítettük - a 60-as évek derekától a fejlődés új korszakának megnyitásával számolhatunk.

Ezt az új korszakot legfőképpen két törekvés megerősödése és elterjedése jellemzi: új technikák /a számítógépi és a mikrofototechnika/ alkalmazása és az információfeldolgozás egyes területein nemzetközi együttműködés igénye és gyakorlata.

6.2.1 Új technika alkalmazása

Ami elsősorban az új technikát, különösen a számítógép-technikát illeti, az természetesen korántsem jelenti annak kizárólagosságát* és minden célra alkalmasságát. A dokumentációs-információs munka ma már nem áll szakirodalmi közleményeknek csak számbavételéből, adatai tárolásából, referálólapok közreadásából és utólagos visszakereséséből, hanem az eredeti közlemények tartalmának különféle módszerű /pl. tömörítvényes, szemleszerű/ feldolgozásából, és közvetítéséből stb., ami számítógépi eszközökkel nem valósítható meg /természetesen a közlemények címfordítása vagy tartalmukról referátumok készítése szintén és változatlanul szellemi munkát igényel/. Így a számítógép lehetőségei nagy tömegű, előzetesen már feldolgozott információknak mágnesszalagos tárolására és azokból bizonyos fajta szolgáltatások előállítására terjednek - ami természetesen nem kevés. Ezek vagy közvetve felhasználható eszközök /maguk a mágnesszalagok, amelyekhez a közvetlen felhasználó csak a feldolgozó vagy egy közvetítő információs intézmény üzeme útján juthat/ és/vagy közvetlen eszközök /a feldolgozó vagy a szalagot bérlő közvetítő intézmény által gépi technikával készített sokszorosított termékek: gépi indexművek, gyorsindexek és hasonlók/. Különösképpen alkalmas a számítógép-technika nagy tömegű szakirodalmi információk címének folyamatos mágnesszalagos szolgáltatására és bizonyos módszerű /pl. SDI/ terjesztésére a közvetlen felhasználóhoz, de egyenesen nélkülözhetetlen az un. faktográfiai dokumentáció útján feltárt adatoknak adatbankokban való tárolására és lehívására.

* Nincs szó - legalábbis évtizedeken belül - az új technika egyeduralmáról, azaz a Gutenberg galaxis /vö. u. McLuhan: The Gutenberg galaxy. Toronto, 1962. 294 p./ felbomlására vonatkozó prognózisnak itt is csak futurológiai - és bizonytalan - messzi távlatban lehet - esetleg - helyt adni.

Az eredeti feldolgozó, mind a közvetítő intézmény a szalagokat emellett információk visszakeresésére /információkutatásra/ használhatja fel.

Lehetőségei tehát már ma is viszonylag széles körűek, és azokkal Nyugaton már bőven élnek /100 körül van már azoknak a szakterületre specializált információs mágnesszalagoknak a száma, amelyek időszaki kiadásban megrendelhetők/. Ilyeneket több intézmény már hazánkban is rendel, és azokból főleg SDI-szolgáltatást ad ki.

Igy időszerű, sőt elkerülhetetlen ezeknek az új módszereknek az alkalmazásával módszeresen és elemzően foglalkozni, és ennek során megállapítani, hogy mely mágnesszalagokat, mely intézmény részére szükséges megrendelni és az azokból közvetítendő szolgáltatásokat miként kívánatos kiépíteni. Minthogy ezek a bérleti díjak tetemesek és kemény valutát igényelnek /évi 5000 \$-nál kezdődnek/, népgazdasági megfontolásokból koordinált behozataluk lehet csak indokolt, a párhuzamos vagy éppen többes beszerzések elkerülésével. Elképzelhető, sőt esetleg megokolt lehet ezeknek vagy többségüknek egyetlen információs intézmény által való megrendelése és központi üzemelése is. Végül foglalkozni kell a saját feldolgozású információk számítógépre vitelének célszerűségével, módozataival, leginkább pedig egyelőre legalább egy műszaki-gazdasági adatbank létesítésével.

Mindezek az előkészületek, továbbá a megvalósítások mind a beszerzési, mind az üzemeltetés tekintetében jelentős ráfordításokat igényelnek, amelyeket - legalábbis tetemes részüket - központi eszközökkel lehet csak és kell fedezni.

Kisebb ráfordítási igényű a mikrofoto-technika bevezetése és elterjesztése, főleg mikrofilmlapok formájában, amelyek felhasználásában nemcsak a könyvtári anyag tárolására, hanem dokumentációs szolgáltatásokra is gondolni kell. Így lehet csak elérni az un. olvasói szokásoknak olyan irányú befolyásolását, hogy a felhasználók fokozatosan az ilyen fajta információhordozók közvetlen alkalmazásával megbarátkozzanak.

6.22 Nemzetközi együttműködés

A primer információk egyre növekvő áradata /az un. információ-robbanás/ már negyedszázaddal ezelőtt magával hozta a nemzeti dokumentációs intézmények együttműködésének kívánalmát, hogy a többszörös feldolgozás nyomán legalábbis világnyelven a másodlagos publikációk többszörössége az elsődleges információáradatát meg ne szorozza.

Az UNESCO 1949. évi párizsi dokumentációs konferenciája már határozatban mondta ki a nagy referáló intézmények együttműködésének kívánalmát a szakterületek elhatárolása, a referátumok cseréje stb.

utján.* A kezdeményezést az International Council of Scientific Unions /ICSU/ karolta fel azzal, hogy központi koordináló dokumentációs irodát hívott életre Párizsban /1952/. Ez ugyan eredeti célját nem volt képes megvalósítani, de ezek a kezdeményezések vezettek a 60-as évek derekán a nemzetközi együttműködés lazább, de átfogóbb** elképzelésére és a 70-es évektől az UNESCO gondozásában az ún. UNISIST program fokozatos kiépítésére. Az UNISIST nem törekszik nemzetközi szuper-információs szervezet kialakítására, hanem célja az egyes országokban működő információs szervezetek közötti kapcsolatok megjavítása és munkájukat előmozdító regisztráló rendszerek, pl. a nemzetközi folyóiratnyilvántartási rendszer /International System on Data of Serials - ISDS/ létrehozása. Az UNISIST-tel a kapcsolatot hazánk 1971-ben felvette; a koordináló szerv az NTMIK /Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ, Moszkva/ Magyar Tanácsa, az UNISIST programirodájának hazai összekötője pedig az NTMIK Magyar Tanácsának titkársági teendőit ellátó OMKDK.

Tényleges nemzetközi referáló együttműködést és egységes számítógépi feldolgozást valósít meg a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség /IAEA, Bécs/ Nemzetközi Nukleáris Információs Rendszer /International Nuclear Information System = INIS/ formájában 1970-től.***

Az INIS munkájában hazánk is részt vesz: hazai irányító szerve az Országos Atomenergia Bizottság, végrehajtó szerve az OMKDK /a hazai nukleáris irodalom folyamatos feldolgozását az INIS részére 1971-ben kezdte meg/.

Ugyancsak nemzetközi célú referáló tevékenység folyik a hazai műszaki irodalomról 1964 óta a VINITI /Moszkva/ részére. A hazai feldolgozó szerv az OMKDK.

Hasonló kezdeményezések jöttek létre és valósultak meg a szocialista országok között egyes ágazati területeken, éspedig már az 1960-as évektől főleg az építésügy,**** az élelmiszeripar***** és a mezőgazdasági tudományok területén.

* International Conference on Science Abstracting convened by the United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization in Paris from 20 to 25 June 1948. Final Report. Paris, 1953. 194 p.

** Rövid ismertetését ld. SCHIFF Ervin: Az UNISIST világméretű rendszere és tevékenysége. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 20.k. 9.sz. 1973. p.663-670.

*** Rövid leírását ld.: Nemzetközi Atomtájékoztatói Rendszer. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 19.k. 7.sz. 1972. p.556-558.

**** Vö. DRAHEIM, W.: Sozialistische Länder koordinieren die Auswertung des internationalen Bauschrifttums. = Dokumentation, 1960. 6.sz. p.181.

***** KOFER, H.: Ab 1961 kooperative Dokumentation sozialistischer Länder in der Ernährungswissenschaft. = Dokumentation, 1960. 5.sz. p.151-152.

A szocialista országok együttműködésének szélesebb lehetőségeket nyitott a KGST Tudományos és Műszaki Kutatásokat Koordináló Állandó Munkacsoportja /1962-1969/, még inkább pedig az 1969-ben KGST kormányközi egyezményrel létrehozott Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ /NTMIK, Moszkva/ működése. Munkája nyomán épül ki a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer /NTMIR/ számos alrendszerre is tagoltan /pl. ágazati alrendszerekre, amilyenek máris a vegyipari, az elektrotechnikai, környezetvédelmi stb. alrendszerek/. A rendszer a résztvevő országok információs rendszerein és alrendszerein épül fel, ahol mindenütt nemzeti vezető szervezetnek kell irányítaniuk az együttműködéshez megkívánt feladatok teljesítését. /A hazai vezetőszer a rendszer egészére az OMKDK./

Egy ilyen nagyrendszer rendkívül bonyolult,* ezért kiépítése nyilván hosszú éveket vesz majd igénybe.

Ezek a nemzetközi együttműködési törekvések a szakirodalmi információügy területén azonban messzemenően jellemzik az információügy fejlődését korunkban, és ezért azokban a következő években - bármennyi munkaidőt, pénzt és fáradságot igényelnek - a hazai információs szervezeteknek egyre fokozódó mértékben részt kell venniük. Ez a tény újlag kiemeli a hazánkban sok tekintetben elmaradt információügyi metodikai feladatok fejlesztésének nyomatékos szükségét.

POLZOVICS I.: A szakirodalmi dokumentáció helyzete a felszabadulás előtt és óta Magyarországon

A tudományos tájékoztatásnak a második világháború előtti időkben voltak figyelemre méltó előzményei. A XVIII. század végén bányászati információs társaság működött Észak-Magyarországon, a XIX. század második felében szakfolyóiratokban megindult az orvosi szakirodalmi tájékoztatás, sőt külön orvosi referáló folyóirat is létrejött. A mezőgazdasági és közgazdasági tudományos tájékoztatás is felmutathat jelentékeny előzményeket, csupán a műszaki dokumentáció volt -

* Ezt emelte ki L.N. SZUMAROKOV az NTMIK Tudományos Tanácsának 1971. decemberi ülésén tartott: A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer bonyolultságából adódó fejlesztési problémák és feladatok című előadásában. Ismertetését ld. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 19.k. 8/9.sz. 1972. p.667-669.

érdekes módon - elmaradott. Mindezek a multbeli kezdeményezések azonban egyrészt esetlegesek voltak, másrészt öntevékenységen alapultak, s így a második világháború előszelére vagy alatt legnagyobbbrészt meg is szüntek.

A felszabadulás után így fehér lappal lehetett, ill. kellett indulni; 1949-ben a Gazdasági Főtanács kezdeményezésére kormányrendelettel országos szakirodalmi dokumentációs rendszert keltettek életre a műszaki, a mezőgazdasági, a közgazdasági és az orvosi szakterületeken alakított szakmai dokumentációs központokkal, a rendszer élén pedig egy rendszerszervező, koordináló, metodikai irányítást végző Országos Dokumentációs Központtal. Sajnos, ezt a nagy és minőségi változást jelentő előrelépést az 50-es évek elején visszafejlődés követte: az Országos Dokumentációs Központot és a Közgazdasági Dokumentációs Központot megszüntették, a műszaki és a mezőgazdasági dokumentációs központokat pedig a vonatkozó országos szakkönyvtárakba olvasztották be.

Kedvező lépések voltak viszont a műszaki dokumentáció területén a minisztériumi ágazati információs központok létrejötte, valamint a műszaki-gazdasági információs rendszer ügyének az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság főfelügyelete alá helyezése, amely e rendszer fejlesztésére 1963-ban koncepciót dolgozott ki.

Az új gazdaságirányítási rendszerre átállás során un. Irányelveket adtak ki a népgazdaság információs rendszeréről, amely szerint az a statisztikai, a pénzügyi és az un. szakmai információs rendszerekből alakul. Utóbbi alrendszerei: a műszaki-gazdasági tájékoztatási, a külföldi gazdasági-piaci és a belföldi gazdasági-piaci alrendszer. Ez idő szerint van előkészítés, ill. kiépítés alatt a társadalomtudományi információs rendszer, több alrendszerrel /államtudományi-politikai, jogi, közgazdasági, világirodalmi, történettudományi, pedagógiai, pszichológiai, közművelődési alrendszerek/.

Az évtizedek óta működő információs szervezetekben /főleg a műszaki és mezőgazdasági szakterületeken/ jelentős és sokrétű információs tevékenység folyik igen sok feldolgozási műfajjal és több száz információs szolgáltatással, köztük teljes tájékoztatást nyújtó műszaki-gazdasági kiadványokkal és szelektív információterjesztéssel.

A fejlesztés során a legégetőbb kérdés a számítástechnika és a mikroéptechika bevezetésének előkészítése, ill. elterjesztése. Alapvető feladat a nemzetközi információs rendszerekben való közreműködés megerősítése, így elsősorban a szocialista országok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerében /Moszkva/, továbbá a Nemzetközi Nukleáris Információs Rendszerben /INIS/ és az UNISIST programban.

POLZOVICS, I.: Documentation and information in Hungary before and after the liberation

Scientific information had considerable precedents in the years before the Second World War. At the end of the 18th Century an information society on mining was active in Northern Hungary, in the second half of the 19th Century medical documentation started in professional journals and a medical abstracts journal was also established. Agricultural and economic information showed also some progress, whereas technical documentation remained rather underdeveloped. All these initiatives were, however, partly incidental, partly spontaneous; they were mostly discontinued at the beginning or during the Second World War.

Therefore documentation had to be started practically from zero after the liberation of the country, in 1945. In 1949, on the initiative of the Supreme Economic Council, a government decree established the national documentation system consisting of branch centres in the fields of technology, agriculture, economics and medicine. A National Documentation Centre was placed at the top of the system with the tasks of system development, co-ordination and methodological guidance. Unfortunately, this progressive system has been abandoned and at the beginning of the fifties, the National Documentation Centre and the Economic Documentation Centre were dissolved, the Technical Documentation Centre and the Agricultural Documentation Centre were incorporated in the respective national special libraries.

In the field of technical documentation the establishment of information centres of the ministries and the subordination of matters of the technical-economic information system to the State Office for Technical Development proved to be advantageous to the case of documentation. The State Office prepared a development plan for documentation in 1963.

During the introduction of the new system of economic management guidelines were issued concerning the national information system, which consists of the statistical, the financial and the scientific and technical information subsystems. The last one is, on its term, subdivided into the following subsystems: technical-economic information, foreign market research and domestic market research. The establishment of the social science information system has now been started; it will include several subsystems /politics, law, economics, history, psychology, pedagogy, public education etc./.

The information centres, particularly in technology and agriculture some of them active during 20-25 years, fulfill various types of processing and after several hundreds of publications and other services, including technical-economic digests providing full informations and SDI services.

The most urgent problems of development include the application of computer technology and micro-reprography. The basic new task is to strengthen the participation in international information systems,

first of all in the International Scientific and Technical Information System of the socialist countries /Moscow/, in the International Nuclear Information System /INIS/ and in the UNISIST programme.

ПОЛЗОВИЧ, Е.: Положение научно-технической информации в Венгрии до и после освобождения

Научно-техническая информация имеет более или менее существенные предпосылки до второй мировой войны. В конце XVIII века на Северо-Венгрии существовало информационное общество по горному делу, во второй половине XIX века началась информационная деятельность по медицинским наукам, в то время был создан реферативный журнал по медицине. Информационная деятельность в области сельского хозяйства и экономических наук тоже имеет значительные предпосылки, а — интересным образом — техническая информация была отсталой. Все эти прошлые инициативы однако являлись единичными и большинство из них до или во время второй мировой войны прекратилось.

Таким образом после освобождения пришлось начать все заново. В 1949 г. по инициативе Экономического главсовета на основании постановления правительства была создана информационная система, состоящая из информационных центров по технике, сельскому хозяйству, экономике и медицине и имеющая во главе Национальный информационный центр, задачей которой являлись методическое управление и координация работ той вышеупомянутых специальных центров. К сожалению после этого шага, вызывающего большие и качественные изменения, в начале 50-х годов последовал регресс. Национальный информационный центр и Информационный центр по экономике были закрыты, а информационные центры по технике и сельскому хозяйству были подключены к соответствующим библиотекам.

Благоприятными шагами являлись с одной стороны создание отраслевых информационных центров в министерствах, с другой стороны подчинение дела технико-экономической информационной системы к Государственному комитету по развитию техники, который в 1963 году разработал концепцию развития системы.

В ходе введения экономических реформ были разработаны основные принципы создания информационной системы народного хозяйства. По этим принципам система состоит из статистической, финансовой и научно-технической информационной систем. Подсистемами последней являются: технико-экономическая информационная подсистема, зарубежная экономико-рыночная подсистема и внутренняя экономично-рыночная подсистема. В настоящее время информационная система по общественным наукам находится в стадии подготовки и создания. Она будет состоять из подсистем по политическим наукам, юридическим наукам, экономическим наукам, мировой литературе, историческим наукам, педагогике, психологии и народному образованию.

В информационных организациях, функционирующих несколько десятилетий (особенно в технической и сельскохозяйственных областях), выполняется значительная и многосторонняя информационная деятельность, включающая в себе много жанров обработки литературы, несколько сотен публикаций и многочисленные информационные услуги, в том числе технико-экономические издания, обеспечивающие полную информированность и службы избирательного распространения информации.

Важнейшей задачей развития является подготовка внедрения и распространения вычислительной и микрорепографической техники. Основной задачей является усиление участия в международных информационных системах, в первую очередь в Международной системе научно-технической информации социалистических стран, а также в международной системе ядерной информации (INIS) и в программе ЮНЕСКО.

POLZOVICS, I.: Der Stand der Dokumentation und Information in Ungarn vor und seit der Landesbefreiung

Die wissenschaftliche Information konnte sich bereits vor dem zweiten Weltkrieg einer beachtenswerten Vorgeschichte rühmen. Am Ende des XVIII. Jahrhunderts funktionierte in Nord-Ungarn eine bergmännische Informationsgesellschaft; in der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhunderts wurde die medizinische Information in Fachzeitschriften begonnen, es entstand sogar eine medizinische Referatezeitschrift. Auch die landwirtschaftliche und die ökonomische Information konnten auf eine Vorgeschichte zurückblicken nur die technische Dokumentation war zurückgeblieben. Alldiese Initiativen waren aber teils Zufalls-

erscheinungen, teils Ergebnisse spontaner Aktivität, und die meisten gingen schon bei den Vorzeichen oder im Laufe des zweiten Weltkrieges ein.

Nach Ungarns Befreiung in 1945 konnte, bzw. musste man demzufolge alles neu begründen. Auf Veranlassung des Obersten Wirtschaftsrates wurde 1949 mit einer Regierungsverordnung ein nationales Dokumentationsystem mit Dokumentationszentren auf den Fachgebieten Technik, Landwirtschaft, Ökonomie und Medizin geschaffen; an seine Spitze wurde das Nationale Dokumentationszentrum gestellt mit der Aufgabe der Organisation, der Koordination und der methodischen Anleitung des Systems. Auf diese progressive und beträchtliche qualitative Veränderungen bringende Massnahme folgte Anfang der Fünfzigerjahre leider ein Rückschritt mit der Auflösung des Nationalen Dokumentationszentrums und des ökonomischen Dokumentationszentrums; zugleich wurde das Technische und das Landwirtschaftliche Dokumentationszentrum jeweils der fachlich zuständigen Landesbibliothek einverleibt.

Eine günstige Wendung kam auf dem Gebiet der technischen Dokumentation durch die Organisation von Informationszentren in verschiedenen Wirtschaftszweigen, besonders aber durch den Umstand zustande, dass die Anleitung des technisch-wirtschaftlichen Informationssystems dem Regierungsamt für technische Entwicklung anvertraut wurde, das für die Entwicklung des Systems in 1963 eine Konzeption ausarbeiten liess.

Im Laufe der Umstellung auf das neue Wirtschaftslenkungssystem wurden Richtlinien für das nationale Informationssystem herausgegeben, wonach dieses aus den statistischen, den finanzwirtschaftlichen und den wissenschaftlich-technischen Informationssystemen aufgebaut ist. Das letztere gliedert sich auf die folgenden Subsysteme: technisch-wirtschaftliche Information, Wirtschafts- und Marktinformation aus dem Ausland, Wirtschafts- und Marktinformation aus dem Inland. Zur Zeit befindet sich das gesellschaftswissenschaftliche Informationssystem im Ausbau, das aus verschiedenen Subsystemen Politik, Rechtswissenschaft, Ökonomie, Geschichtswissenschaft, Pädagogie, Psychologie usw. besteht.

Die seit vielen Jahren funktionierenden Informationszentren /besonders auf den Fachgebieten der Technik und der Landwirtschaft/ führen eine sehr mannigfaltige und ausgebreitete Informationstätigkeit aus, die auf vielen Bearbeitungsmethoden beruht und die sich in mehreren hundert Publikationen und sonstigen Dienstleistungen, darunter auch vollständige Information bietenden technisch-ökonomischen Publikationen und selektive Informationsverbreitungsdienste /SDI/ verwirklicht.

Die wichtigsten Fragen der weiteren Entwicklung betreffen die Anwendung der EDV-Anlagen und der Mikroreprographie. Die grundlegende Aufgabe ergibt sich aus der Vertiefung der Teilnahme in internationalen Informationssystemen, besonders im Internationalen Wissenschaftlichen und Technischen Informationssystem der sozialistischen Länder, sowie im Internationalen Informationssystem für Kernenergie und im UNISIST-Programm.